

EESTI EVANGEELIUMI KRISTLASTE JA BAPTISTIDE KOGUDUSE LIIT
KÕRGEM USUTEADUSLIK SEMINAR

Maria Metsamaa

**RAAMAT “IMELISEKS LOODUD”. ÕPPEMATERJAL
4–7-AASTASTELE LASTELE SEKSUAALSUSEST**

Lõpuprojekt

Juhendajad: Meego Remmel, PhD; Karmen Maikalu, MSc

Tallinn 2025

Olen kõigile lõputöös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõttelistele seisukohtadele ja muudest allikatest pärinevatele andmetele viidanud.

Sõnade arv (ilma bibliograafia ja lisadeta): 6582

Autor:(allkiri)

.....(kuupäev)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KRISTLIK VAADE SEKSUAALSUSELE	7
1.1. SEKSUAALSUS LOOMISLOOS JA PATRIARHAALSES ÜHISKONNAS	7
1.2 LEPINGULINE ARMASTUS	8
1.3 SEKSUAALSUSEGA SEOTUD JUHISED PIIBLIS	10
2. 4–7 AASTASTE LASTE ARENG	12
2.1 4–7-AASTASTE LASTE PSÜHHOLOOGILINE JA SEKSUAALNE ARENG	12
2.2 SOOIDENTITEEDI KUJUNEMINE	14
2.3 LAPSEEA UNNUTAMINE	15
2.4 KEHATURVALISUS	17
3. ÕPPEMATERJALI KOOSTAMISE PROTSESS JA PÕHJENDUSED	20
2.1 ÕPPEMATERJALI KOOSTAMINE	20
2.2 ÕPPEMATERJALI VORM JA STRUKTUUR	20
KOKKUVÕTE	22
KASUTATUD KIRJANDUS	23
SUMMARY	27
PROJEKTI NÄIDIS	28

SISSEJUHATUS

Seksuaalsus on praeguses ühiskonnas järjest populaarsem teema, mille kohta levib erinevat informatsiooni ning vaateid. Lapsed puutuvad sellega samuti kokku läbi reklaamide, filmide, sotsiaalmeedia ning lasteaias ja koolis räägituga. 2024. aasta Kantar Emori uuringust tuleb välja, et enamus lastest on 3.–4. klassiks internetis kokku puutunud sellise seksuaalse sisuga nagu pornograafia, alastipildid, võrgutamine, tutvumissoovid jms (Laste... 2024, 94) ning täiesti esimene kokkupuude on järelikult paljudel toimunud veel varem. 2023. aasta Tervise Arengu Instituudi uuringu kohaselt on 7% lastest olnud vahekorras 11-aastaselt või varem. 14-aastaselt on vahekorras olnud juba 33,9% lastest (Piksööt, Oja, 2023, 130). Seega jõuab seksuaalsusega seotud maailm lasteni järjest varem. See kõik mõjutab identiteeti, arusaamasid ning tulevasi suhteid. Kristlikus vaates on selle probleemiga tegelemine samuti oluline, kuid puudu jääb teemakohasest õpetusest ja materjalidest. Eesti kristlikes kogudustes puudub teadaolevalt ennetuslik seksuaalhariduslik materjal 4–7-aastastele lastele. Lisaks pole paljud lapsevanemad ise saanud head õpetust seksuaalsuse teemal ning see võib põhjustada piinlikkust ja oskamatus oma lastega sellest arutada. Samas oleks hea, kui lapsevanemad saavad ise esmalt oma lastega rääkida, sest antud sisuga vestlused aitavad omakorda luua vanemate ja lapse vahel usalduslikke suhteid kogu eluks ning laps saab seeläbi kindluse, et võib ka edasiste küsimustega vanema poole pöörduda.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (Koolieelse... 2008) sõnastab, et iga lasteaed paneb riikliku õppekava põhjal kokku oma õppekava. Riiklikus õppekavas ei ole kirjas laste seksuaalsuse kohta palju detaile. Üldistavalt on oluliseks hinnatud, et laps oskaks arvestada teistega, oskaks suhelda, teeks vahet halva ja hea käitumise vahel, saaks aru üldtunnustatud ja sobilikest käitumisnormidest, oskaks kirjeldada iseennast ja oma perekonda. Tervise Arengu Instituudi tellimisel 2018. aastal välja antud materjal “Koolieelses eas laste seksuaalkasvatus: keha, tunded ja turvalisus. Metoodiline materjal lapse seksuaalse arengu toetamiseks” (Piksööt, Oja 2018). Materjal on mõeldud lasteaedadele kasutamiseks ja järgimiseks, sest see on riikliku õppekavaga kooskõlas (Piksööt, Oja 2018, 8). See käsitleb seksuaalteemat üsna põhjalikult, aga see ei kajasta kristlikke vaateid nagu seksuaalelu, selle pühadus ja kõige sellega seonduva

kuulumine mehe ja naise vahelise abielu konteksti. Näiteks 4–5-aastastele mõeldud juhendi all räägitakse perekondadest, kus on kaks isa või kaks ema ja 5–6-aastastele soovitatakse tuua jutuks võimalus, et mõni sünnipäraselt poiss võib tunda ennast tüdrukuna ja vastupidi (Piksööt, Oja 2018, 30, 37). Lisaks 5–6-aastastele on arutelu juhised teemadel “Kellesse (või millesse) võib armuda?”, “Kuidas saab teisele näidata, et oled armunud? (kutsu lapsi üles demonstreerima, kuidas nad seda teevad)”, “Kas poiss võib armuda teise poissi ja kas tüdruk teise tüdrukusse?” (Piksööt, Oja 2018, 45). Arvestades, et lapsed võivad sellises vanuses eeltoodud suunitlusega kokku puutuda, oleks hea, kui lapsevanem on saanud selgitada lapsele kristlikke vaateid seksuaalsuse teemadel juba varem.

Kristlased lähtuvad oma elus ja õpetuses Piiblist. Teoloog ja eetika professor S. B. Rae (2000, 225) toob välja, et Piibel käsitleb seksuaalteemat mitmes kohas ning sealjuures ei tule kordagi esile, et Jumalal oleks piinlik sellest rääkida. Piiblis räägitakse sellest, kuidas kirg ja seks peaksid kuuluma kindlatesse piiridesse (Rae 2000, 225). See kuulub abielus oleva mehe ja naise vahele (Rae 2000, 225). Paljud teoloogid tõlgendavad, et 1Ms 2:18-25 mainib esimest korda seksi ja abielu (Rae 2000, 225, Kidner 1967, 66, Atkinson 1997, 74). S. B. Rae (2000, 225) juhib tähelepanu, et 3Ms 18 peatükk räägib lubamatust seksuaalkäitumisest. Samuti võib ülemlaulude raamatust lugeda abielusisese seksuaalelu rõõmudest ning mitmetes kirjades Uues Testamendis hoiatatakse seksuaalse ebapuhtuse eest (Rae 2000, 225). Seksuaalteema on esindatud erinevates kohtades läbi Piibli ning seega on võimalik seda ka eakohaselt lastele edasi anda.

Psühhoterapeut K. Brummer (2007, 39) ütleb, kuidas psühholoogia ja seksuoloogia seisukohalt ei ole lapsepõlve seksuaalsus sama, mis täiskasvanute seksuaalsus. See tuleb kõige rohkem esile lapse käitumises, mängudes ja vanuse arenedes nende vestlustes (Brummer 2007, 39). Kasvatusteadlane S. Almann (2000, 15) täpsustab, et seksuaalsus on inimesel kaasas juba sünnihetkest alates. Lastel väljendub see näiteks huvis oma suguelundite vastu, mis on kolmandaks eluaastaks normaalne arengu osa (Brummer 2007, 41–42). Tahetakse teada sugupoolte erinevuste, väljanägemise ja funktsioneerimise kohta (Brummer 2007, 41). 3–6-aastastel lastel tulevad arenguliselt esile erinevad emotsioonid nagu armastus, viha, hirm, süü ja armukadedus (Brummer 2007, 43). Lastepsühhiaater Cacciatore (2023, 46) lisab, et laste seksuaalõpetus peab lisaks bioloogiliste aspektide selgitamisele endas hõlmama rääkimist tunnetest, sündsatest piiridest ning kaasa aitamist väärtushinnangute kujunemisele. See tähendab, et 4–7-aastastel lastel on seksuaalsust puudutavad küsimused tähtsal kohal ning nendest rääkimine aitab kaasa normaalsele seksuaalarengule.

On näha, et seksuaalteemad jõuavad ühiskonnas lasteni vara ja arenguliselt on nendest rääkimine põhjendatud. Lisaks kuigi Piibel seksuaalsust käsitleb, puuduvad siiski sellekohased lastele mõeldud kristlikud materjalid. Nii kasvas välja käesoleva lõpuprojekti idee, mille eesmärk on luua kristlikke vaateid esindav õppematerjal, mida 4–7-aastased lapsed saavad koos lapsevanema(te)ga lugeda ning selle põhjal seksuaalsuse teemat uurida. Õppematerjal on kooskõlas Eesti koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava eesmärkidega (Koolieelse... 2008), mille sihiks on toetada lapse kehalist, vaimset, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut. Samas on see viidud kristlikku konteksti ning ei hõlma oma mahu poolest kõiki õppekava eesmärke. Lõputöö teooria osa käsitleb kristlikku vaadet seksuaalteemadele, 4–7-aastaste laste arengut ning õppematerjali metoodika kirjeldust. Teooria osa on kasutatud lõpuprojekti raamatu kokkupanemisel. Selle põhjal on tehtud raamatu esimene pool, mis on mõeldud lugemiseks ainult lapsevanemale, et tuua selgitusi teema vajalikkusest. Teine raamatu pool, mis on mõeldud lapsevanemale koos lapsega lugemiseks, toetub samuti eelnevale teooriale ning on sellest inspireeritult üles ehitatud. Seega tegemist on õppematerjaliga, kus esmalt saab end vanem teemaga kurssi viia ja siis järgnevalt seda koos lapsega arutada. Materjal on peamiselt mõeldud kasutamiseks perekondade siseselt, kuid seda võib kasutada laiemalt lastetöös või muudel koolitustel.

Antud töö kontekstis kasutatavate mõistete tähendused:

- “Seksuaalsus” on osa inimeseks olemisele ning tähendab palju rohkemat kui seksuaalvahekord (Seksuaalkasvatus n.d). See hõlmab endas küll kehalisi tundmuseid, naudingut ja laste saamist, aga sama oluliselt ka emotsioone, identiteeti, väärtuseid ja suhtlemist teistega (Seksuaalkasvatus n.d). Seega on seksuaalsuse mõiste kasutatud selle suuremas terviklikus tähenduses.
- “Õppematerjal” on raamatu vormis trükitud teos, mis sisaldab teoreetilise osa põhjal kokkupanud õpetust. See on mõeldud 4-7-aastastele lastele koos lapsevanema(te)ga läbitöötamiseks kristlikus vaates seksuaalteemade kohta.

1. KRISTLIK VAADE SEKSUAALSUSELE

Õppematerjali üheks eesmärgiks on esindada kristlikku vaadet seksuaalsuse teemadele ning käesolev alapeatükk keskendub selle väljaselgitamisele. Põhiliselt on toetunud autoritele nagu D. P. Gushee (professor, kristlik eetik), S. B. Rae (teoloog, eetika professor) ja mitmetele Vana Testamendi õpetlastele ja teoloogidele sh D. Atkinson, D. Kidner, F. Rienecker ja G. Maier jt. Eriliselt on tähelepanu suunatud loomisloole, sest see räägib Jumala algsest plaanist seksuaalsusele mehe ja naise vahel ning Ülemlaulu raamatule, kust tuleb välja, milline võiks piibellike põhimõtete järgi romantiline suhe välja näha. Lisaks on käsitletud armastust kristlikus seksuaaleetikas, mis toob esile abielu olulisuse ja selle sümboolika inimese ja Jumala vahelises suhtes ning vaadeldud üleüldiseid juhised seksuaalsuse teemal Piiblis. Sellise konteksti andmine lastevanematele annab võimaluse enesekindlamalt neid teemasid lapsele seletada ja tekkivatele küsimustele vastata.

1.1. SEKSUAALSUS LOOMISLOOS JA PATRIARHAALSES ÜHISKONNAS

1Ms 1–2 peatükk räägib abielu kontekstis mehest ja naisest ning nende vahelisest seksuaalsusest, mis ühtlasi viib laste saamiseni (Rae 2000, 226). 1Ms 2:18–25 näitab inimeste igatsust armastava partnerluse järele (Gushee 2022, 244). Kuna naine on võetud mehest 1Ms 2:21–23 ehk mees ja naine on kunagi üks liha olnud, siis seetõttu on inimeses tung taas üheks saada ja kogeda tugevat omavahelist sidet (Von Rad 1995, 59). See annab tunnistust, et armastuse ja suhtluse vajadus ning seksuaalsus on Jumala loodud osa inimeseks olemise juures juba maailma loomisest alates. Seega on see normaalne ja hea, kui järgida edasisi Jumala instruksioone antud teema osas. 1Ms peatükk kirjeldab laiemalt maailma loomist ning teine peatükk laskub rohkem detailidesse nii mehe ja naise omavahelise suhte kui ka nende suhte osas Jumalaga (Rae 2000, 226). Mitmed autorid tõlgendavad, et 1Ms 2:24 on esimene kord, kus Piiblis tuleb esile abielu vorm (Rae 2000, 226, Kidner 1967, 66, Atkinson 1997, 74). Üheks põhjenduseks on, et sellele kirjakohtadele viitavad tagasi mitmed kirjakohtad nagu näiteks Mt 19:5 ja Ef 5:31, näidates, et üheks lihaks saamine, mis kindlasti tähendab ühe osana seksuaalset ühinemist, on mõeldud abielu siseseks (Rae 2000, 226). Rae sõnastab, et ühtsus, mille Jumal

annab mehe ja naise vahele, paneb aluse heteroseksuaalsuse kontseptsioonile abielus (Rae 2000, 226). See muuhulgas ainsana peadib järglaste saamisega ja on Jumalale meelepärane (Rae 2000, 226). See tähendab, et Jumala algne plaan perekonnale on mehe ja naise vaheline abielu, millesse ideaalis kuuluvad seksuaalsuhe ning lapsed (Rae 2000, 227). Moltmann (2012, 76) täiendab, et kuna abielu on esmalt üksteise armastamine, omavaheline sõprus, vastastikune austus ja rõõm teineteisest, siis isegi kui on olukordi, kus ei õnnestu lapsi saada või tervislikel põhjustel ei saa otseselt seksuaalvahekorda astuda, siis see ei vähenda perekonda siduva abielu erilisust või olulisust.

1Ms 1–2 räägivad ideaalsest olukorrast enne pattulangemist. Peale 1Ms 3 räägib Piibel olukordadest näiteks 1Ms 4:23, 1Ms 16, 1Ms 29, 5Ms 21:15–17, 1Kn ja 2Kn raamatud kuni Uue Testamendi ajani välja, kus on esindatud patriarhaalse ühiskonna osana polügaamia, mitmikabielu, liignaiste võtmine jms. See tuli soovist vältida olukorda, kus naine ei saa lapsi (Von Rad 1956, 186) ning kindlustada eriti just poegade sündi, mis tähistas patriarhaalses ühiskonnas õnnistust (Rienecker ja Maier 2011, 20–21). Samas räägivad prohvetite raamatud ja Uus Testament ühemõtteliselt ainuabielu õigsusest nt Ho 2:18, Js 54:5 (Rienecker ja Maier 2011, 20–21) ja Mk 10:5–8 viidates tagasi ajale enne pattulangust. Lisaks räägivad 1Ms 16:21, 29:30, 30:2 1Sm 1 ka raskustest, mis mitmikabieluga kaasneb (Rienecker ja Maier 2011, 21), andes tunnistust, et tegemist ei ole Jumala ideaaliga. Leviraatabielu ehk ilma lasteta mehe surma puhul tema venna abielu lesegaga oli kasutusel selleks, et suguvõsa püsima jääks 1Ms 38:8, 5Ms 25:5–10 (Rienecker ja Maier 2011, 21). Muudel põhjustel oli abielu vennanaisega keelatud 3Ms 18:16 (Rienecker ja Maier 2011, 21) ja seega ei olnud tegemist ideaalse olukorraga. Enne 1Ms 3 on näha, et mees ja naine on võrdsed, kuid erinevad (Atkinson 1997, 73). Alles 1Ms 3 peale pattulangemist toimub pööre valitseva mehe ja heitleva naise kasuks, mis ei ole enam Jumala algse kavatsuse järgi (Atkinson 1997, 73). Ehk isegi kui Piiblist on võimalik leida selliseid vastuolulisi lugusid, siis vaadates loomislugu 1Ms 1–2 ja üleüldist konteksti, siis on selge, mida saab pidada Jumala ideaaliks ning mille järgi õpetust edasi anda.

1.2 LEPINGULINE ARMASTUS

Üks olulisemaid aspekte kristliku seksuaaleetika juures on lepinguline armastus ja truudus (Gushee 2022, 138, 228). Gushee (2022, 228) selgitab, et selline leping kujutab endast kindlat suhet osapoolte vahel, kus on kokkulepitud kohustused, et hoida või saavutada teatud eesmärki. Selleks annavad osapooled vabatahtlikult lubadused või töötused (Gushee 2022, 229). Jumal on kristlikus maailmas lepingute tunnistajaks ning täideviijaks ning seega sätestab lepingu

pidamisel kaasa tulevad õnnistused või needused selle murdmisel 1Ms 9; 2Ms 20; Jos 24 (Gushee 2022, 229). Piibel rõhutab, et igäihele, kes end Jumalaga suhestab, on lepinguline ustavus üks põhinõuetest ja seda nii suhtega Jumala osas 2Ms 20:3 kui ka inimeste vahel näiteks abielukontekstis 2Ms 20:14, Mt 5:27 (Gushee 2022, 229). Seega Piibel toob tugevalt esile lepingulist tähtsust, sellest kinni pidamist ning seega keeldu rikkuda abielu (Gushee 2022, 228). Abielurikkumine tähendab abielulepingu, töotuste ja kohustuste murdmist oma ainsale abielupartnerile (Gushee 2022, 228). Kristliku traditsiooni kohaselt peaks kuuluma kogu romantiline seksuaalne lähedus, laste saamine ja nende kasvatamine abiellu, sest see pakub ühe turvalise lahenduse ja struktuuri inimese seksuaalsetele vajadusele (Gushee 2022, 229). Abieluga on kaitstud kolm aspekti seksuaalsuse juures: partnerlus, järglaste saamine ning nauding (Gushee 2022, 230). See tähendab, et kristlikus vaates seksuaalsuse teemat tuleb käsitleda, rääkides abielu olulisusest. Seega läheb kristlik vaade sügavamaks üldlevinud printsiibist, et seksuaalsuhted on õiged ükskõik milliste inimeste vahel, kes seda soovivad ja end selle juures hästi tunnevad. Kidner (1967, 66) toob nõustudes välja kirjakohti 1Ms 2:24 ja Mk 10:8 “jätab mees maha”, “nemad on üks liha”, mis kinnitavad, et abielu peaks olema eksklusiivselt ühe mehe ja ühe naise vahel, kuni surmani püsiv ning Jumala kinnitatud suhe.

Paljud autorid näevad, et üheks põhjuseks, miks lepinguline abielu on kristlikus maailmas nii oluline, on sellepärast, et see sümboliseerib suhet inimese ja Jumala vahel Ml 2, Ef 5:22–33. Hoosea raamat (Gushee 2022, 245, Atkinson 1997, 74, Rienecker ja Maier 2011, 20). 1Kr 6:15–17 räägib Jeesuse ja inimese vahelisest ühtsusest, mis on nii lähedaselt kokku liimitud nagu abielu (Prior 1997, 101). Atkinson (1997, 74) selgitab, et samuti nagu abielulepingul, on Jumala ja tema rahva vahelisel lepingul sotsiaalne, väline ja seaduslik mõõde. See on lisaks privaatsele pühendumisele avalik otsus (Atkinson 1997, 74). Mõlemasse lepingusse kuuluvad sellised aspektid nagu pühendumine, lojaalsus, armastus, ohverdus ja õnnistus (Atkinson 1997, 75). Rienecker ja Maier (2011, 22) lisavad, et nii nagu Jumal ootab oma rahvalt pühendumist ainult temale ning mitte teistele ebajumalatele, tuues võrdluse, et see on abielurikkumine 3Ms 26:1, Jr 2:2, Ho 2, siis sama on oodatud abielus. Jäädes truuks lepingule Jumalaga ning saades nii osa õnnistustest, kehtib samuti abielus. Ühe osapoole käitumine mõjutab teist. Seega mõlemad lepingud peegeldavad teineteist ja näitavad Jumala plaani inimestele. Kristlikkus mõttes seksuaalne ebamoraalne käitumine ei mõju kahjustavalt ainult inimeste omavahelisele suhtele, vaid ka suhtele ja ühtsusele Jumalaga (Rae 2000, 230). Võib järeldada, et kristlikus vaates on lepinguline armastus väga oluline ja püha osa, millest kinni pidada ja austada.

1.3 SEKSUAALSUSEGA SEOTUD JUHISED PIIBLIS

Seksuaalsusega seotud juhised Piiblis on antud perekonna kaitseks ja hoidmiseks (Rae 2000, 228). Gushee (2022, 245) toob välja, et kristlik traditsioon näeb vastupidiselt tänapäeval laialt levinud seksuaalselt vabale kultuurile, et romantiline suhe peaks olema palju rohkem kui ajutine koosolemine ja hea tunne. See peaks olema eluaegne leping, mis on tehtud pühade töötustega üksteisele Jumala ja teiste inimeste ees ning see seob mehe ja naise omavahel “üheks lihaks” ja tõeliseks perekonnaks Mt 19:4–6 (Gushee 2022, 245). Rae (2000, 228) juhib tähelepanu, et 3Ms 18 peatüki võib kokku võtta sellega, et ainuke õige seksuaalse suhte vorm Jumala ees on mehe ja naise vaheline abielu. 3Ms 18 ütleb, et keelatud on suhe sugulasega või loomadega, homoseksuaalne käitumine, prostitutsioon, abielurikkumine, seks enne abielu (Rae 2000, 228). Lisaks on sellised loetelud toodud välja Uues Testamendis näiteks Mt 15:19, Mk 7:21–23, 1Kr 6:9–11, Gl 5:19–21, Ilm 21:8 (Rae 2000, 229). Uuest Testamendist saab lugeda mitmes kohas seksuaalse puhtuse olulisusest (Rae 2000, 229). 1Ts 4:3 räägib, kuidas see on otsene Jumala tahe inimese jaoks (Rae 2000, 229). Ef 5:3 toob samuti välja, et kristlaste seas ei tohiks olla mingit ebapuhtust sh seksuaalset ebapuhtust (Rae 2000, 229). Sellist käitumist seostatakse Kl 3:5 ja 1Kr 5 peatükis vana ehk mitte kristliku eluga või nendega, kes on uhked ebamoraalse käitumise osas (Rae 2000, 229). Hb 13:4 rõhutab, et abielu ning seksuaalne käitumine tuleb hoida puhta ning pühana (Rae 2000, 229). Jumal kaitseb abielu ühe kümne käsu seadusega “Sa ei tohi abielu rikkuda!” 2Ms 20:14, mis rõhutab, et abielu peab jääma rüvetamata ning kaitstuks (Rae 2000, 227).

Ülemlaulu raamatust võib aga lugeda õigetes piirides oleva seksuaalsuhte ilust ning headusest (Rae 2000, 228). Tegemist on tõelise armastuse ja mitte ainult ihaga ning tõelise läheduse 1Ms 2:25 ja mitte paljastuse häbiga 1Ms 3:7 (Zuck 1991, 254). Rae (2000, 228) näeb, kuidas Ülemlaulu raamat kajastab seda suhet kronoloogiliselt. Esmalt on kurameerimine Ül 1:1–3:5, abielu Ül 3:6–5:1, konflikt Ül 5:2–6:3 ja lepitus Ül 6:4–8:14 (Rae 2000, 228). Kurameerimise ajal hoitakse teatud piire Ül 2:7, 3:5 ning oodatakse seksiga kuni pulmarongkäik ja tseremoonia on läbi Ül 3:6–7, 3:11 (Rae 2000, 228). Kristlik vaade ütleb, et seksuaalsete mõtete sügavama kaasa minemisega ja seksuaalsete tegevustega tuleb oodata õige ajani Mt 5:28, Ül 2:7. Ül 2:7 viitab sellele, et nii nagu gasellid ja hirved on joostes taltsutamatud, on seda ka üles õhutatud seksuaalsus, seega ei tohiks sellega hooletult ringi käia (Oommen 2015, 823). Ül 7:13, 4:12, 8:10 annavad mõista, kuidas naine on hoidnud oma süütust abieluks oma mehega (Zuck 1991, 254). Niisiis tulekski oodata abieluni ja pidada kinni lepingulisest armastusest. Ül 2:16, 6:3, 7:10, 8:6–7 räägib lisaks, kuidas selline elukestev pühendunud armastus on tugev kui surm,

mida ei saa kustutada (Zuck 1991, 254). Sellise armastuseni jõuab, kui hoida end abieluni eluaegse partneri jaoks Ül 2:1–7, 3:5, 6:9, 8:4; naine jätab maha oma pere, et olla oma abikaasaga Ül 3:6–11; mõlemad osapooled hindavad üksteist ja näitavad seda välja Ül 2:1–2, 4:10–11; ollakse kannatlikud üksteise seksuaalsusega Ül 4:12–16; armastatakse üksteist isetult Ül 6:4–10, 7:1–9 ka siis kui tulevad raskused ja konfliktid Ül 5:7–8 (Zuck 1991, 255). Need on juhtnöörid, mille Piibel jätab seoses seksuaalsuse, romantiliste suhete ja armastuse osas. Seda kõike saab juba lastele varakult õpetada, et neid paremini enesekontrolliks ja -kaitsmiseks, kristliku pühaduse mõistmiseks ja loodetavasti tuleviku terveks ning õnnelikuks abieluks ette valmistada.

Kokkuvõttes saab öelda, et kuna seksuaalsus on käsitletud läbi terve Piibli ja on loodud Jumala poolt inimese osaks juba loomisloost alates, siis on tegemist olulise teemaga. Piibel annab erinevaid juhiseid, et inimesed saaksid turvaliselt oma lähedust ja seksuaalsust väljendada ning üheks kõige tugevamaks konseptsiooniks sellele on kristlikus traditsioonis mehe ja naise vaheline lepinguline abielu. See ühtlasi peegeldab inimese ja Jumala vahelist suhet ning näitab abielu pühadust. Piibel räägib, kuidas selline pühendumine võib viia väga tugeva, ilusa, kestva ning mõlemaid osapooli rahuldava liiduni. Õppematerjal kajastab lastevanematele mõeldud osas kokkuvõtlikult käesoleva alapeatüki põhimõtteid. Lastele mõeldud osas on põhiliselt sisse toodud eakohaselt loomisloo algust ja abielu olulisust.

2. 4–7 AASTASTE LASTE ARENG

Selleks, et õppematerjal oleks eakohane ning sisaldaks lastevanematele olulist taustinformatsiooni, kajastab antud alapeatükk 4–7-aastaste laste arengut. Laps areneb tervikuna ja erinevad valdkonnad mõjutavad üksteist. See töö keskendub aga põhiliselt psühholoogilisele ja seksuaalsele arengule, et hoida fookust ja minna seksuaalsusega seotud teemadega rohkem sügavuti. Alapeatükis on ka käsitletud, mis mõju on lapsevanemal seksuaalkasvatuse juures ning kuidas saab vanem oma lapsega nendel teemadel rääkida. Lisaks on räägitud, kuidas areneb lapse sooidentiteet; kuidas toime tulla, kui laps katsub pidevalt oma suguelundeid ning kuidas õpetada lapsele ennast seksuaalse väärkohtlemise eest kaitsma. Põhiliselt on toetunud autoritele nagu M. Tankler (teoloog, psühholoog), R. Cacciatore (lastepsühhiaater, noorte tervise spetsialist, lektor), S. Almann (kasvatusteadlane, õppejõud) ning infole Sotsiaalkindlustusameti, Tarkvanem ja Tervise Arengu Instituudi kodulehekülgedelt.

2.1 4–7-AASTASTE LASTE PSÜHHOLOOGILINE JA SEKSUAALNE ARENG

Koolieelses eas lapsed on väga uudishimulikud ja nad proovivad ümbritsevast maailmast aru saada (4–5-aastase... n.d, 6–11-aastase... n.d). Nad hakkavad mõistma, et nende tegudel on tagajärjed ning aru saama sobivatest käitumisviisidest ja erinevatest reeglitest (4–5-aastase... n.d, 6–11-aastase... n.d). See on isiksuse arengu kriitiline aeg, sest siis hakkavad kujunema püsiomadused, suhtumised, arusaamad ning toimetulemise mehhanismid (Tankler 2012, 80). See hõlmab ka hoiakuid enese seksuaalsuse, iseseisvuse ja kõlbluse osas (Tankler 2012, 80). 3.–4. eluaastal tekib huvi seksuaalsusega seotud teemade kohta, eriti mehe ja naise kehaliste erinevuste ning omavaheliste suhete nagu abielu vastu (Almann 2000, 16). 4.–5. eluaastal tahetakse teada, kust tulevad lapsed ning ollakse tähelepanelikud tualett- ning pesuruumi tegevuste osas (Almann 2000, 17). 5.–6. eluaastal tuleb täpsem huvi sünnituse vastu, tahetakse uudistada üksteise suguelundeid, tekib kiindumus vastassugupoolde, ollakse teadlikud kasvamisest meheks või naiseks (Almann 2000, 18). 7.–8. eluaastal seksuaalsusega seotud

huvid vähenevad kuni puberteedieani (Almann 2000, 18). Sellest võib järeldada, et arengu seisukohalt on üks parim aeg lapsega seksuaalsusest rääkida vahemikus 3–8 aastat. Järgmine suurem põnevuse kasvamine toimub juba murdeas, kus olulisel kohal on eakaaslaste arvamus ning mitte enam nii tugevalt lastevanemate seisukohad. Seetõttu on hea alustada juba huvi tekkides varakult ja mitte jääda usaldusliku suhtega hiljaks. Niisiis on õppematerjal suunatud 4–7-aastastele lastele, et pisut sisu teravikustada, aga seda võib kasutada lapsevanema hinnangul olenevalt lapsest natuke varem või hiljem.

Tankler (2012, 78) toob välja, et 3–6-aastaselt on olulisel kohal “miks” küsimused. See annab loomuliku arengu poolest hea aja, kus erinevatest teemadest lapse mõistmise piires arutada (Tankler 2012, 78). Almann (2000, 12) lisab, et kui lapsel tekivad küsimused seoses seksuaalsusega, tuleks alati ignoreerimise asemel nendele vastata. Lisaks sellele, et tegemist on lihtsalt olulise teemaga iseeneses, siis peresuhete tugevuse määrab, kuidas laps tunnetab, et vanemad tekkinud küsimusi hindavad ja temast seeläbi hoolivad (2000, 12–13). Lapsel kujuneb normaalne pilt seksuaalsusest, kui vanemad on valmis sellest teemast avatult rääkima (Almann 2000, 18). Tähtis on kasutada õigeid nimetusi, isegi kui see võib tunduda ebamugav (Almann 2000, 13). Suguelundite ja seksi kohta on erinevaid sõnu ning nende seast saab valida endale kõige meelepärased, kuid sellised, mida ei saa teisiti mõista (Laste... 2018, 17). Selle üheks põhjuseks on, et muidu võib lapsel tekkida arusaam, et tema kehas on keelatud ja salapärase piirkond, millest ei või rääkida (Almann 2000, 19). Vastates aga ausalt ja avatult toob kindluse, et küsimused leiavad vastuse ja vanemate juurde võib alati pöörduda ka nende teemadega, mis võivad tekitada muret või piinlikkust (Almann 2000, 28). Vastuseta jäädes tekib kalduvus lastel oma kujutlusvõimega tühimik täita, mis võib olla täiesti vale (Almann 2000, 30). Nii Almann (2000, 40) kui Cacciatore (2023, 340) nõustuvad, et lapsi ei häiri tõde, vaid see, kui täiskasvanud justkui varjavad midagi või teevad arusaamatuid ja häbiväärstavaid nalju. Lisaks ütleb Cacciatore (2023, 25), et lastevanemate vaikimine annab signaali, et tegemist on millegi ohtlikuga, mille eest isegi vanemad ei suuda last kaitsta. Uuringutest tuleb välja, et lapsed, kellega on avatult ja eakohaselt räägitud, huvituvad seksist vähem ja teevad seda hiljem turvalisemalt (Laste... 2018, 19). See tähendab, et seksuaalsusest on vaja lastega rääkida, et nad saaksid õigetest faktidel põhineva aluse. Küsimustele eakohaselt ja ausalt vastates ei saa see teha lastele kahju ega suunata neid ebasünda käitumise poole. Pigem eemaldab see liigse salapärasuse ja millegi keelatu tajumise ning soodustab normaalset ja turvalist arengut.

Üldlevinud arvamus on, et lastega seksuaalteemadest rääkimise ajendiks on toetada üleüldiselt seksuaalset arengut, aidata kaasa väärtuste ja hoiakute kujunemisele ning ennetada seksuaalset

riskikäitumist (Part 2006, 58, Seksuaalkasvatus n.d, Laste... 2018, 2). Siinjuures nõustub ka Cacciatore (2023, 47) ja täpsustab, et rääkimise eesmärgiks ei ole seksuaalakti detailidest arutamine. Almann (2000, 12) toob välja, et normaalsele seksuaalarengule saavad just vanemad palju kaasa aidata, sest esimese seksuaalsuse tajus saab laps kaasa oma perekonnast. Olulisteks teguriteks on lapsevanemate omavahelised suhted, eeskujud ja hoiakud (Almann 2000, 12), mitte lihtsalt konkreetsed seksuaalkasvatuse meetodid (Seksuaalkasvatus n.d). See, kuidas vanemad väljendavad armastust ja õrnust on näidiseks lapsele, kes õpib oma tundeid sarnaselt välja näitama (Almann 2000, 12). Cacciatore (2023, 27) lisab, et koduses keskkonnas tuleks pakkuda piisavalt füüsilist puudutust, näiteks istudes kõrvuti, mürades, kallistades, paitades. Sealjuures tuleks õpetada, mida tähendab privaatsus ja mis on teatud hetkedel sobilik käitumine (Cacciatore 2023, 26). Seega on spetsialistid ühel meelel, et suhted ja lähedus vanematega mängivad suurt rolli lapse arengul ning enesehinnangu ja kehataju kujunemisel (Almann 2000, 12, Cacciatore 2023, 26–27, Part 2006, 58, Laste... 2018, 2). Nähakse, et tulevikus üles kasvanud endast lugupidav inimene oskab ennast väärtustada, kaitsta ja luua tervislikku seksuaalsuhet (Cacciatore 2023, 24, Seksuaalkasvatus n.d). Seega on kogu seksuaalteema juures lastevanemate õpetusel ja eeskujul kriitiline mõju laste võimele oma keha hinnata ja armastada (Cacciatore 2023, 25). Uuringutest tuleb välja, et turvalises peres kasvanud lapsed astuvad keskmisest hiljem esimesse seksuaalvahekorda, oskavad paremini sunnitud vahekorrale vastu seista ning ei sunni teisi seda tegema, kaitsevad end vahekorras tõenäolisemalt soovimatu raseduse ja haiguste eest, oskavad selgemini suhtes oma soove väljendada (Laste... 2018, 3). Seega on seksuaalkasvatus üks suurem tervik, et lapsest võiks kasvada heade väärtustega enesekindel inimene, kes teab ja austab oma ning teiste piire.

2.2 SOOIDENTITEEDI KUJUNEMINE

Almann (2000, 19) sõnastab, et sooidentiteet on sisemine teadmine ja samastumine meheks või naiseks olemisel. Vastavalt maskuliinsele või feminiinsele kuuluvusele seob laps oma emotsioonid, suhtumised ja tegevused ning käitub nendele kohaselt (Almann 2000, 20). Selle tulemusena tekibki sooidentiteet. Almann (2000, 19–20) esindab koolkonda, et tegemist on lapseas areneva protsessiga, mida saab täiskasvanu lapsele õpetada samamoodi nagu teisi käitumisnorme. Tankler (2000, 109) lisab, et suurt rolli mängib veel matkimine, kus tavaliselt võetakse eeskujud samast soost vanemast. Üldiselt ka kasvatatakse alateadlikult poisse ja tüdrukuid pisut erinevalt, lubades näiteks käituda või väljendada emotsioone pisut erinevalt (Tankler 2000, 109–110). Cacciatore (2023, 95) toob välja, et sooidentiteet ei ole seotud seksuaalse orientatsiooni või seksiga, vaid sellega, kuidas laps tajub oma minapilti ja seda,

milline on hea ja õige olla. See kujuneb välja ka keskkonna mõjul ning sellest, kuidas lapsed mõistavad soorolle lasteaia- või koolieaks (Cacciatore 2023, 97). Lisaks suunavad arengut bioloogilisest poolest meessuguhormooni testosterooni ja naissuguhormooni östrogeeni tasakaal kehas (Cacciatore 2023, 95). Need küll mõjutavad käitumist, kuid ei määra seda ega sunni millekski (Cacciatore 2023, 96). Cacciatore (2023, 99) arvab, et lastele peaks juba varakult rääkima seksuaalsuse ja sugupoolte mitmekesisusest. See tähendab näiteks, et poiss võib tunda ennast tüdrukuna või vastupidi ning et saab tajuda end intersoolisena ehk mõlemasoolisena (Cacciatore 2023, 96–99). Samuti näeb Cacciatore (2023, 102), et ei tohiks kasvatuses rõhutada tütarlapselikkuse või poisilikkuse jooni liiga tugevalt kummalegi sugupoolele. Lähtudes eelnimetatust, et sooidentiteet kujuneb välja keskkonnast, eeskujudest ja kasvatuses, saab Almani väitega nõustuda, et seda saab õpetada nagu muid käitumuslike aspekte. Kristlik vaade ei ole üldiselt samal meelel Cacciatore nägemusega laste kasvatuses. Pigem nõustutakse Almani ja Tankleriga ja nähakse, et on vastavalt olemas vaid mees ja naine, mida tuleks ka lastele nii õpetada. Arvamust, et on ainult mees ja naine, sõnastab näiteks samuti Euroopa Protestantlike Kirikute Ühendus (Schmidt, et al. 2025, 17–18).

2.3 LAPSEEA UNNUTAMINE

Lapseea suguelundite katsumine ehk eneserahuldamine/onanism või Cacciatore ja Korteniemi-Poikela välja pakutud mõiste “unnutamine” tähendab lapse mängimist oma suguelunditega (Cacciatore 2023, 301). Cacciatore (2023, 301) põhjendab, et unnutamine on hea mõiste sellepärast, et kui laps katsub oma suguelundeid, siis ei ole see suunatud orgasmi saamisele nagu täiskasvanutel, vaid ajendiks on soov leida lohutust, turvalisust või head enesetunnet. Almann (2000, 45) nõustub, et sellisel juhul enamasti puudub lapse elust midagi tähtsat nagu tunnustus, tähelepanu, hellus, kontakt vanemaga või on vanemad närvilised, ei pühenda lapsele piisavalt aega, on põhjuseta liiga karmid. Kui laps tahab olla täiskasvanu keha vastas, ei ole see soov seksuaalse puudutuse, vaid läheduse järgi (Cacciatore 2023, 301). Isegi kui laps puudutab samal ajal oma suguelundeid, ei ole tegemist tahtmisega seksida (Cacciatore 2023, 301). Cacciatore (2023, 301) toob näiteks, et sellises olukorras saab viisakalt öelda, et end ei katsuta teiste juuresolekul või teise nähes. Kui laps proovib katsuda täiskasvanu privaatseid piirkondi, siis tuleb rahulikult keelata ning võib öelda: “Ma ei taha, et sa mind sealt puudutad. Nii ei tohi teha. Ennast tohib puudutada sealt, kust sa tahad, aga teiste käest peab küsima luba” (Cacciatore 2023, 301). Almann (2000, 44–45) näeb, et unnutamine on sümptom ja annab märku lapse täitmata vajadusest või et tal on mingil põhjusel paha olla. Stressiallikad ja suutmatus nendega toime tulla võivad viia halbade harjumusteni nagu näiteks küünte närimine, pöidla imemine või

ka suguelundite katsumine (Almann 2000, 41). Nendest vabanemiseks on tarvis lapsevanema abi (Almann 2000, 41). See võib olla aga keeruline, sest lapsel on raske aru saada, miks peab loobuma millestki, mis annab turvalisust ja head tunnet (Almann 2000, 41). Reageerima peaks sellise seksuaalse unnutamise korral võimalikult kiiresti, et harjumus ei jõuaks kinnistuda ning vaja on kannatlikkust, reegleid ja plaani (Almann 2000, 41). Oluline oleks teada saada sellise käitumise põhjus (Almann 2000, 41–42). Lisaks eelnimetatule võib suguelundite katsumist põhjustada näiteks tugev temperament, kogunenud pinge, füüsiline karistamine, pikalt üksi viibimine, läheduse puudumine, halb uni, liiga soojad või kitsad riided, piiratud liikumisaktiivsus, põletikud, puudulik vee tarbimine (Almann 2000, 45–46). Last ei tohi selle juures häbistada ega tekitada hirmu karistamise ees (Almann 2000, 46–47). Peale elukorralduse üle vaatamise saab selgitada, et nii nagu ei nokita võõraste ees nina või kõrvu, ei katsuta teiste ees nokut või peput (Almann 2000, 47, Cacciatore 2023, 303). Last saab suunata ümber tegema midagi muud, leida mõni lõõgastav viis alandada pingeid nagu hingamisharjutused, kallistada kaisukat, mõelda heale mälestusele, kuulata muusikat vms (Almann 2000, 42–43). Edu korral tuleks last tunnustada ja kiita ning selgitada, et kui ta oskab olukorda kontrollida, siis kaob ka abituse tunne (Almann 2000, 43). Kui lahendust ei tule, siis soovitab Almann (2000, 47) pöörduda spetsialisti poole nagu günekoloog, uroloog või perearst. Võib järeldada, et Almann esindab koolkonda, mis usub, et unnutamine tuleneb mingist probleemist, võib kujuneda sõltuvuseks ning pigem peaks aitama last sellest loobuda. Samas on Cacciatore (2023, 303) teise arvamuse esindaja ja on veendumusel, et niikaua kuni unnutamine toimub privaatset, ei pea midagi suurt ette võtma, sest see, et enda keha puudutamine annab naudingutunde, on hea võimalus seda kasutada. Kuigi Piibel ei käsitle otseselt eneserahuldamist, siis üldiselt kristlik vaade nõustub pigem Almanniga põhinedes printsiipidel, et seksuaalne nauding, mis hiljem unnutamisest välja võib kasvada, ja lähedus kuulub mehe ja naise vahelisse abiellu. Selle ajani tuleks teha võimalikult palju ennetustööd unnutamise teemal ja suunata last muud moodi stressirohkete olukordadega toime tulema. Lisaks kui unnutamisest kujuneb välja sõltuvus, mis võib hiljem elus omakorda viia mõne muu sõltuvuseni nagu eneserahuldamise või pornograafia sõltuvus, siis on sellest palju raskem vabaneda. Pornograafia sõltuvus vähendab elu kvaliteeti, tuues endaga kaasa häbi ja alanduse tunde ning põhjustades eraldumist ja raskusi suhetega toimetulekul (Sütt 2020). Seega tuleks jälgida, et lapse vajadused oleks kaetud, leida koos lapsega sobivaid viise pingetega toimetulemiseks ning rahulikult nendest teemadest rääkida. See aitab ennetada ka potentsiaalseid tuleviku sõltuvusi.

2.4 KEHATURVALISUS

Mõiste “kehaturvalisus” hõlmab endas lapse keha puutumatust seksuaalses kontekstis (Frans 2020, 13). See tähendab suutlikkust tunnetada ja seada piire, austada teisi inimesi ning nende piire, võtta arvesse ühiskondlikke norme (Frans 2020, 13). Lisaks tuleb selgitada, et laps ei tohi lubada kellelgi teha tema kehaga seoses midagi, mis tekitab ebamugavust (Frans 2020, 13). Lapsel peab kujunema enesekindlus ja iseseisvus, et ta võib ja saab otsustada oma keha üle (Frans 2020, 13, Seksuaalkasvatus n.d). Heast arengust annavad märku kolm põhilist tunnust: laps mõistab, millal on seksuaalkäitumine lubatud; laps oskab ennast sündsalt väljendada seksuaalsuse ja sellega kaasnevate piiride kontekstis; laps reageerib lubamatule seksuaalkäitumisele ning oskab end kaitsta (Sensoa... 2024). Eelnimetatu saavutamiseks on vaja õpetada erinevaid kehaturvalisuse põhimõtteid.

Laps peaks oskama nimetada kõiki inimese kehaosasid ning teadma, et nendest tohib kõneleda (Minu... 2020). Hoiakute ja väärtuste osas tuleks lapsele õpetada, et kõik kehaosad on võrdselt olulised ning on tähtis oma keha hoida ja austada (Minu... 2020). Kõigi inimeste kehad on võrdselt head, ükskõik kui erinevad need on (Minu... 2020). Lisaks ei tohi keegi teise inimese kehast halvasti rääkida, sest see võib teha haiget ja solvata (Minu... 2020). Kuigi kõik kehaosad on sama väärtuslikud, siis mõned nendest on isiklikud ja erilised ning neid tuleb kaitsta ja mitte kõigile näidata (Minu... 2020). Seda saab teha näiteks “ujumisriiete reegli” kaudu ehk kõik osad, mida ujumisriided katavad, on lapse privaatne ala (Minu... 2020). Keegi ei tohiks neid ilma lapse enda loata katsuda või vaadata (Minu... 2020). Samamoodi tuleb õpetada, et laps tohib teist inimest puudutada vaid siis, kui see teisele sobib (Minu... 2020). Laps peab mõistma, et on olemas erinevaid puudutamisi, mis tekitavad erinevaid tundeid (Minu... 2020). Meeldiv puudutus on turvaline ning ei ole saladus (Minu... 2020). Lapsevanem saab kodus näidata, missugune on hea puudutus, andes lapsele lähedust ja tähelepanu (Cacciatore 2023, 342). Ebameeldiv puudutus hirmutab, ärritab või tekitab valu (Minu... 2020). Puudutamine tuleb lõpetada, kui see tekitab teises ebameeldivust ning selle tunde üle saab otsustada ainult see teine inimene (Toeta... 2020). Vajaduse korral tuleb osata ka ennast kaitsta, kui keegi üritab ujumisriiete alla kuuluvat osa vaadata, katsuda, pildistada või muud moodi kuritarvitada (Minu... 2020). Last tuleb õpetada enesekindlalt ebamugavas ja hirmutavas olukorras käituma (Minu... 2020). Näiteks tuleb osata öelda “Ei” ja ning teada, kuidas saada abi ja kellele juhtunust teada anda (Minu... 2020). Saab selgitada, et lisaks “Ei” ütlemisele on lapsel luba ohu korral karjuda, küünistada, hammustada, taguda ja appi hüüda (Cacciatore 2023, 371).

Enese kaitsmise osas saab lapsele rääkida kolme sammu reeglist (Cacciatore 2023, 370, Minu... 2020):

1. Ütle valjusti “Ei!”.
2. Mine kohe ära. Eriti hea kui kuskile, kus on teised inimesed.
3. Räägi esimesel võimalusel juhtunust usaldusväärsele täiskasvanud inimesele. Tee seda isegi, kui midagi tõsist ei juhtunud.

Cacciatore (2023, 342) rõhutab, et kehaturvalisuse printsiipe tuleks lapsele meelde tuletada igas arenguetapis mitmeid kordi ning eriti oluline on see enne reise ja laagreid. On oluline, et laps teaks, et oma seksuaalsust ei jagata kõigiga ning et täiskasvanud piiride ületamisel sekkuksid (Cacciatore 2023, 339–340). Ka siis, kui nähakse pealt, kui lapsed üksteist “mängides” seksuaalse alatooniga katsuvad (Cacciatore 2023, 339–340). Piiride ja sekkumise puudumisel võib tagajärjeks olla lapse sattumine halbadesse seltskondadesse, oma kehaturvalisuse ning lõpuks võimaliku ärakasutamise mitte tajumine (Cacciatore 2023, 339–340). Psühholoog ja pereterapeut K. Maikalu (2025) toob välja, et vahel ei julge lapsed rääkida, kui midagi on juba juhtunud, sest neil on hirm ja häbi ning kardetakse, et vanemad võivad saada pahaseks. Seega juhul kui laps hakkab rääkima, et temaga on midagi sobimatut juhtunud, siis peab esmalt jääma rahulikuks (Kuidas... n.d). Laps jälgib täiskasvanu reaktsiooni ja otsustab, kui palju ta julgeb edasi rääkida (Kuidas... n.d). Kindlasti tuleb last uskuda ja võtta seda tõsiselt, isegi kui laps mainib, et tegu oli lähedase inimesega (Kuidas... n.d). Lapsel peaks laskma rääkida nii palju, kui ta sellel hetkel valmis on, ja mitte kiirustama tagant (Kuidas... n.d). Vastata võib näiteks “Väga hea, et sa sellest rääkisid. Mul on kahju, et midagi sellist sinuga juhtus. See ei ole sinu süü.” (Kuidas... n.d). Edasi saab pöörduda professionaalide poole, kes nõustavad järgmiste sammude osas ning osutavad vajalikku abi (Kuidas... n.d). Ühendust tuleks võtta isegi siis, kui lapsega toimunu on jäänud juba minevikku, sest spetsialistid oskavad ka sellistes olukordades anda kasulikku nõu. Helistada saab lasteabi telefonile 116111; pöörduda Lastemaja poole või politseisse, kontakteeruda kristlike spetsialistidega sinuabi kodulehekülje kaudu.

Võttes kokku 4–7-aastaste laste arengut saab öelda, et ollakse väga uudishimulikud ja küsitakse palju küsimusi. Õpitakse aru saama, kuidas on sobilik käituda. Selles eas on juba palju huvi seksuaalsusega seotud teemade osas ning lapsevanemad saavad laste normaalsele seksuaalarengule palju kaasa aidata. Oluline on rääkida avatult, luua lapsega usalduslik suhe ja aidata kaasa väärtuste väljakujunemisele. Sooidentiteedi kujunemist mõjutavad nii keskkond kui ka suhe vanematega, seega tuleks last selles osas õpetada ja suunata. Juhul, kui lapsed katsuvad pidevalt oma suguelundeid ehk unnutavad, on tegemist millegi olulise

puudujäämisega või suutmatusega pingetega toime tulla. Lapsevanemad saavad üle vaadata, et lapse vajadused oleksid täidetud ning aidata lapse stressi teistmoodi leevendada. Lisaks on tähtis õpetada kehaturvalisuse põhimõtteid, et laps oskaks ennast ja teisi austada ning ohtlikes olukordades käituda. Tuleb välja, et on palju, millega vanemad saavad kaasa aidata. Sellest räägib samuti õppematerjal, kajastades lapsevanematele nende panuse olulisusest. Lapsevanematele mõeldud osa sisaldab 4–7-aastaste laste arengut s.h sooidentiteedi, unnutamise ja kehaturvalisuse teemasid. Need on sisse toodud ka lastele mõeldud osas, kus räägitakse erinevatest kehadest, kuidas on sobilik käituda ja kuidas saab ennast kaitsta.

3. ÕPPEMATERJALI KOOSTAMISE PROTSESS JA PÕHJENDUSED

2.1 ÕPPEMATERJALI KOOSTAMINE

Selleks, et materjal oleks Piibli- ja teaduspõhine, alustasin kõigepealt teoreetilise osa kirjutamisega. Uurisin erinevaid teaduslikke allikaid, et pakkuda lapsevanematele usaldusväärset informatsiooni ning et lastele mõeldud osa oleks nii eakohane kui ka sisukas. Lugesin nii mittekristlikke kui kristlikke autoreid ning proovisin selle kaudu esitada erinevaid seisukohti ja ühisosa. Järgmisena liikusin raamatu kokkupanemise juurde. Esiteks tegin oma teooria osa põhjal kokkuvõtte lapsevanematele, et neid ette valmistada ning siis alustasin lastele mõeldud tekstide kirjutamisega. Seejärel läksid tekstid illustraatorile (Anne Metsamaa), keeleteoimetajale (Maarja Usin) ja küljendajale (Hans Heiki Metsamaa). Nendega koostöös viisime sisse parandused ja viimistlesime materjali sobivaks trükki andmise jaoks. Lõpuks valmis lõputöö projektina raamat “Imeliseks loodud” ehk õppematerjal 4–7-aastastele lastele seksuaalsusest.

2.2 ÕPPEMATERJALI VORM JA STRUKTUUR

Õppematerjal on tehtud raamatu vormis, sest koolieelses eas on lastel eriti tugev piltlik mälu (Tankler 2012, 77). Seega on lapsel teemat kergem jälgida ja meelde jätta, kui õpetust saadavad illustreerivad pildid. Vanuse soovituslik alampiir on neli aastat, sest lisaks sellele, et siis suureneb huvi seksuaalsusega seotud teemade vastu (Almann 2000, 16) ja hakatakse antud teemal juba lasteaedades õpetama, tekib umbes nelja ja poole aastaselt võime suunata oma tähelepanu teadlikult millelegi kindlale (Tankler 2012, 76–77). Samas on selline keskendumine võimalik vaid lühikeseks ajaks (Tankler 2012, 77), seega on õppematerjal kohandatud võimalikult kompaktselt. Lisaks on kasutatud erinevaid temaatikaid, mis võimaldab materjali läbida osadena. Sellel ajal on arengu poolest olulisel kohal lugude jutustamine ja kuulamine

(Tankler 2012, 79). Seetõttu kasutan seksuaalsusest rääkides narratiivset lähenemist illustratsioonide puhul ning küsimuste küsimist, et teema oleks lapsele meeldejäavam ja tekitaks dialoogi. Lähtudes sellest, kui oluline on kodune keskkond ja suhe vanematega, on käesolev materjal loodud vanematele koos lastega kasutamiseks. Sellepärast koosneb materjal kahest osast. Esimene, et anda vanematele teemakohaseid taustateadmisi ning teine, mida ühiselt vaadata. Lastevanematele mõeldud osa sisaldab statistikat, infot lapse seksuaalse arengu kohta ning Piibli juhiseid seksuaalsusest. Lastele mõeldud osa lähtub samuti teooria osas käsitletud teemadest ning annab põhiprintsiipe eakohaselt edasi. Kuigi materjal on mõeldud esmalt kasutamiseks perekondade siseselt, võib seda sobivuse korral kasutada mujal nagu näiteks kiriku lastetöös või muudel koolitustel.

KOKKUVÕTE

Seksuaalsuse teemad on praeguses ühiskonnas populaarsed ning jõuavad lasteni juba varakult. Samas ei ole Eesti kristlikul maastikul piisavalt sellekohast õpetust, kuidas võiks laste seksuaalarengut toetada. Sellest kasvaski välja käesolev lõputöö projekt, mille eesmärgiks oli luua õppematerjal seksuaalsuse teemadel 4–7-aastastele lastele, mida lapsevanemad saaksid koos oma lastega läbi töötada. Õppematerjal on kooskõlas Eesti koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava eesmärkidega, samas on see viidud kristlikku konteksti ning ei hõlma oma mahu poolest kõiki õppekava eesmärke.

Õppematerjal toetub lõputöö teooria osale, mis keskendub seksuaalsuse teemadele Piiblis, 4–7-aastaste laste arengule ja kuidas saaks lapsi õpetada näiteks sooidentiteedi, unnutamise ja kehaturvalisuse küsimustes. Praktilise õpetuse edasiandmiseks on teooria vastavalt kohandatud nii lastevanematele kui lastele. Raamatu esimene osa tutvustab seksuaalsusega seotud teemasid vanematele, et kasvatada teadlikkust ja enesekindlust nendest oma lapsega rääkimisel. Raamatu teine osa loob võimaluse vanematele eakohaselt oma lapsega koos seksuaalsuse üle arutada. Leheküljed sisaldavad illustratsioone ja küsimusi, et protsess oleks lastele kaasahaarav, meeldejääv ja arusaadav. Õppematerjali eesmärgiks on tugevdada laste identiteeti ja väärtusi, lähendada lapsevanemate ja laste omavahelisi suhteid, aidata kaasa laste seksuaalarengule ning hoida ära väärkohtlemisi. Selle tulemusel oskaksid lapsed luua terveid suhteid ja tulevikus abielusid, jääda kindlaks kristlikele põhimõtetele seksuaalsuse osas, tunneksid end seksualiseeritud ühiskonnas enesekindlamalt ning teaksid, kuidas enda eest seista. Seega on projektil potentsiaalselt kaugele ulatuv mõju ka tulevikuks.

KASUTATUD KIRJANDUS

Almann, Sirje. 2000. *Laps ja seksuaalsus*. Ilo.

Atkinson, David. 1997. *The Message of Genesis 1–11*. Inter-Varsity Press.

Brummer, Kaarina. 2007. “Lapse normaalne areng mängueast nooruseni.” Raamatus: *Laste ja noorte psühhoteraapia*, toimetanud Brummer, M. Enckell, H. Cum Grano.

Cacciatore, Raisa. 2023. *Laste seksuaalkasvatus*. Tõlkinud Tõnu Ülemaantee. Varrak.

Frans, Erika. 2020. *Lipusüsteem: laste ja noorte lubamatule ja sobimatule seksuaalkäitumisele reageerimine*. Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi. Vali Press OÜ.
https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-02/lipusysteem_trykk1.pdf. Kasutatud: 15.03.2025.

Gushee, David. P. 2022. *Introducing Christian Ethics*. Front Edge Publishing.

Kidner, Derek. 1967. *Genesis*. Inter-Varsity Press.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. 2008. Riigi Teataja kodulehekülg.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917?leiaKehtiv>. Kasutatud 31.03.2025.

Kuidas rääkida lapsega seksuaalsusest ja mida teha, kui laps räägib võimalikust seksuaalsest väärkohtlemisest. n.d. Lastemaja.
https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-02/Kuidas%20r%C3%A4%C3%A4kida%20lapsega%20seksuaalsusest%20ja%20seksualasest%20v%C3%A4%C3%A4rkohtlemisest_08.02.2024.pdf. Kasutatud: 29.03.2025.

Laste internetikasutus ning võimalused internetis toimuva laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks. 2024. Kantar Emor.

<https://www.kantaremor.ee/wp-content/uploads/2024/04/Lopparuanne-PPA-laste-ja-noorte-uuring.pdf>. Kasutatud: 27.03.2025.

Laste seksuaalne areng vanuses 0–18 aastat. 2018. Tervise Arengu Instituudi kodulehekül. <https://www.tai.ee/et/valjaanded/laste-seksuaalne-areng-vanuses-0-kuni-18-aastat>. Kasutatud: 17.04.2025.

Maikalu, Karmen. 2025. „*Sageli jätaavad lapsed ebamugavatest olukordadest rääkimata, sest neil on hirm ja häbi*“. Karmen Maikalu kodulehekül.

<https://www.karmenmaikalu.eu/l/pere-kodu-sageli-jatavad-lapsed-ebamugavatest-olukordadest-raakimata-sest-neil-on-hirm-ja-habi/>. Kasutatud 27.03.2025.

Minu keha ja turvalisus. 2020. Tervise Arengu Instituudi kodulehekül.

<https://www.tai.ee/et/valjaanded/toeta-lapse-arengut-lapsest-lahtuv-seksuaalkasvatus>. Kasutatud 15.04.2025.

Moltmann, Jürgen. 2012. *Ethics of Hope*. Fortress Press.

Oommen, Benson. 2015. “Song of Songs”. Raamatus: *South Asia Bible Commentary*, toimetanud Brian Wintle. Open Door Publications.

Part, Kai. 2006. “Seksuaalkasvatus Eestis”. Raamatus: *Seksuaalsus Eestis*, toimetanud Ingvar Luhaäär. Eesti Akadeemiline Seksuoloogia Selts MTÜ.

Part, Kai ja Merike Kull. 2018. *Koolieelses eas laste seksuaalkasvatus: keha, tunded ja turvalisus. Metoodiline materjal lapse seksuaalse arengu toetamiseks.* Tervise Arengu Instituut.

https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-03/154652678970_seksuaalkasvatus.pdf. Kasutatud: 06.01.2025.

Piksööt, Jaanika ja Leila Oja. 2023. *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring 2021/2022. õppeaasta tabelid*. Tervise Arengu Instituut.
https://tai.ee/sites/default/files/2023-03/HBSC_Tabeliraamat_2022.pdf. Kasutatud: 06.01.2024.

Prior, David. 1997. *The Message of 1 Corinthians*. Inter-Varsity Press.

Rae, Scott. B. 2000. *Moral choices*. ZondervanPublishingHouse.

Rienecker, Fritz ja Gerhard Maier. 2011. *Suur piiblileksikon*. Tõlkinud Eduard Aasamäe, Jana Lahe, et al. Logos.

Schmidt, Ulla, Mariecke van den Berg, Thorsten Dietz, et al. 2025. *Gender - Sexuality - Marriage - Family*. Evangelischer Presseverband in Österreich.

Seksuaalkasvatus. n.d. Tarkvanem kodulehekül. <https://tarkvanem.ee/seksuaalkasvatus/>. Kasutatud 17.03.2025.

Sensoa lipusüsteem. 2024. Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sensoa-lipususteem>. Kasutatud 15.04.2025.

Sütt, Meelis. 2020. *Pornosõltuvus kui andumus eneserahuldamisele, pelgupaik ebatäiusliku ilmaelu ja kannatuste eest*. Psühhoanalüüsi ja Psühhoanalüütilise Psühhoteraapia Keskuse kodulehekül. <https://www.psyhhoanaluus.ee/pornosoltuvus-kui-meelis-sutt/>. Kasutatud 29.03.2025.

Tankler, Meeli. 2000. *Kuidas areneb laps*. Logos.

Tankler, Meeli. 2012. "Arenev laps". Raamatus: *Jätkusuutlik lastetöö kogudustes*, toimetanud Olga Schihalejev ja Kaisa Kirikal. Eesti Kirikute Nõukogu. Rebell.

Von Rad, Gerhard. 1956. *Genesis*. The Westminster Press.

Von Rad, Gerhard. 1995. *Genesise alglood*. Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda.

Zuck, Roy B. 1991. "A Theology of the Wisdom Books and the Song of Songs". Raamatus: *A biblical theology of the Old Testament*, toimetanud Roy B. Zuck. Moody Press.

4–5-aastase lapse areng. n.d. Tarkvanem kodulehekülg.

<https://tarkvanem.ee/suhe-lapsega/lapse-arenguetapid/4-5-a-lapse-areng/>. Kasutatud 27.03.2025.

6–11-aastase lapse areng. n.d. Tarkvanem kodulehekülg.

<https://tarkvanem.ee/suhe-lapsega/lapse-arenguetapid/6-11-a-lapse-areng/>. Kasutatud 27.03.2025.

BOOK "WONDERFULLY MADE". EDUCATIONAL MATERIAL ON SEXUALITY FOR CHILDREN AGED 4 TO 7

Maria Metsamaa

SUMMARY

The topic of sexuality is increasingly prominent in contemporary society and reaches children at an early age. However, within the Estonian Christian context, there is a noticeable lack of guidance on how to support the sexual development of children. This need inspired the present thesis project, which is aimed to create educational resource on the topic of sexuality for ages 4 to 7 and intended to be used together by parents and their children. The material is aligned with the goals of Estonia's national curriculum for preschool education. However, it is adapted to a Christian context and due to its scope, it does not cover all the curriculum's topics in full.

The educational material is based on the theoretical part of the thesis. It focuses on themes of sexuality in the Bible and the development of children from the age 4 to 7. In addition, the ways how to educate children on topics such as gender identity, what to do when a child is frequently touching their genitals and how to protect themselves in context of sexual harassment. In order to facilitate practical instruction, the theoretical content has been adapted for both parents and children. The first part of the book introduces sexuality-related topics to parents with the aim to increase awareness and build confidence in discussing these matters with their child. The second part of the book provides parents with age-appropriate tools to engage in conversations about sexuality. The aim of the educational material is to strengthen children's identity and values, foster closer relationships between parents and children, support sexual development, and help prevent abuse. As a result, children will be better equipped to build healthy relationships and future marriages, remain grounded in Christian principles regarding sexuality, feel more confident in a sexualized society, and know how to protect themselves.

The whole thesis is written in Estonian language and the theoretical part consists of 31 pages and uses 32 sources. The book is 33 pages long.

PROJEKTI NÄIDIS

LASTEVANEMATELE

Järgnev osa on mõeldud tutvustada sulle Piibli konteksti ja taustateadmisi 4–7aastaste laste seksuaalse arengu kohta. Usun, et see on sulle abistav teavet, mis aitab neid teemasid oma lastega arutada.

Mida räägib Piibel?

Seksuaalsuse teemat on käsitlenud läbi terve Piibli. Jumal on loonud seksuaalsuse ja ta on selle piinlik seadnud. Küll aga räägib Piibel sellest, et iga inimene on kindlatesse piiridesse – abielu. See on Jumala mehe ja naise vaheline üheksamine. Üks põhjus on see, et armastus on väga tugev tunne. 2:7 viitab sellele, et nii nagu gaasid ja hirved on joostud ja taltsutatud, on seda ka üles võetud seksuaalsus. 1Ms 2:18–21 näitavad inimeste igatsust Jumala loodud suhte järele. Lisaks, kuna naine on võetud mehe küljelt, siis mees ja naine on kunagi üks olnud, siis on endiselt üks. See annab tunnistust, et armastus ja suhtluse vajadus ning seksuaalsus on Jumala loodud osa inimeseks olemise juures juba maailma loomisest alates. Samal moel on seksuaalsus inimese osa juba alates sünnist. Seda teadvustades saab lapsevanem oma lapse terviklikule arengule kaasa aidata. See paneb aluse, et lapsest kasvaks enesekindel ja tugevate väärtustega täiskasvanu, kes potentsiaalselt loob kunagi tervislikke ning teistelegi heaks eeskujuks olevaid suhteid.

See on Jumala juhised seksuaalsuse kohta on mõeldud peresõpradele teavetamiseks ja hoidmiseks. Vastupidiselt praegusele ühiskonnale, mis on vabale kultuurile näeb kristlik traditsioon, et rõhutada suhte ja lähedus peaks olema palju rohkem kui üksikisikute koosolemine ning hea tunne. Sellepärast on abielu tähtsust.

Abielu on leping, mis kaht inimest tugevamalt, sest sellel on sotsiaalne seaduslik mõõde. Lisaks privaatsele pühendumisele on see avalik otsus. Abielu sümboliseerib ka Jumala ning lepingut inimese ja Jumala vahel Mt 2, 19:2–23, Hoosea raamat. Mõlemasse lepingusse kuuluvad pühendumine, lojaalsus, armastus, ohutus ja õnnistus. Need lepingud peegeldavad Jumala teist ja avavad Jumala plaani inimeste jaoks. Kõik need mõtlemisviisid ei mõju ebamoraalseks käitumisele kahjustavalt ainult inimeste omavahelisele suhtele, vaid ka suhtele ja ühtsusele Jumalaga. Need põhimõtted saab lapsele järk-järgult edasi anda, et selgitada teemat laiemalt kui lihtsalt käitumise reeglina, „abielluma peab, sest Piibel ütleb nii“.

Jumala juhised leiab nii Vanast kui Uuest Testamendist. 3Ms 18 ütleb, et on keelatud suhte sugulasega või loomadega, homoseksuaalne käitumine, prostitutsioon, abielurikkumine, seks enne abielu. Samuti on sellised loetelud toodud väija Uues Testamendis näiteks Mt 15:19, Mk 7:21–23, 1Kr 6:9–11, Gl 5:19–21, Ilm 21:8. Seksuaalse puhtuse olulisusest ja pühadusest räägivad 1Ts 4:3, Ef 5:3, Kl 3:5, 1Kr 5, Hb 13:4. Lisaks kaitseb Jumal abielu ühe

2

Kuna me oleme loodud Jumala näo järgi, siis on meie kehad ilusad ja head. On olemas erinevaid kehasid ning need on kõik sama olulised. Kellegi teise keha ei tohi solvata ega sellest inetult rääkida, sest see teeb haiget. Jumala silmis oleme kõik väga väärtuslikud. Mille poolest on sinu keha hea? Mida toredat saad tänu oma kehale teha?

15

